

**КОРУПЦИОНЕН МОНИТОРИНГ НА
КОАЛИЦИЯ 2000**

(Бизнес-сектор)

Юни 2003 г.

I. МЕТОДОЛОГИЯ

Извадка: Всички изследвания в настоящата разработка са проведени сред представители на стопански организации. Обем на извадката:

	Период на полевата работа	Размер на извадката (брой стопански организации)
1.	Януари 2000 г.	331
2.	Октомври 2000 г.	560
3.	Декември 2002 г.	530
4.	Март 2003 г.	447
5.	Юни 2003	442

Метод на регистрация: персонално, стандартизирано интервю.

Полева работа: 22.05.2003г. - 17.06.2003г.

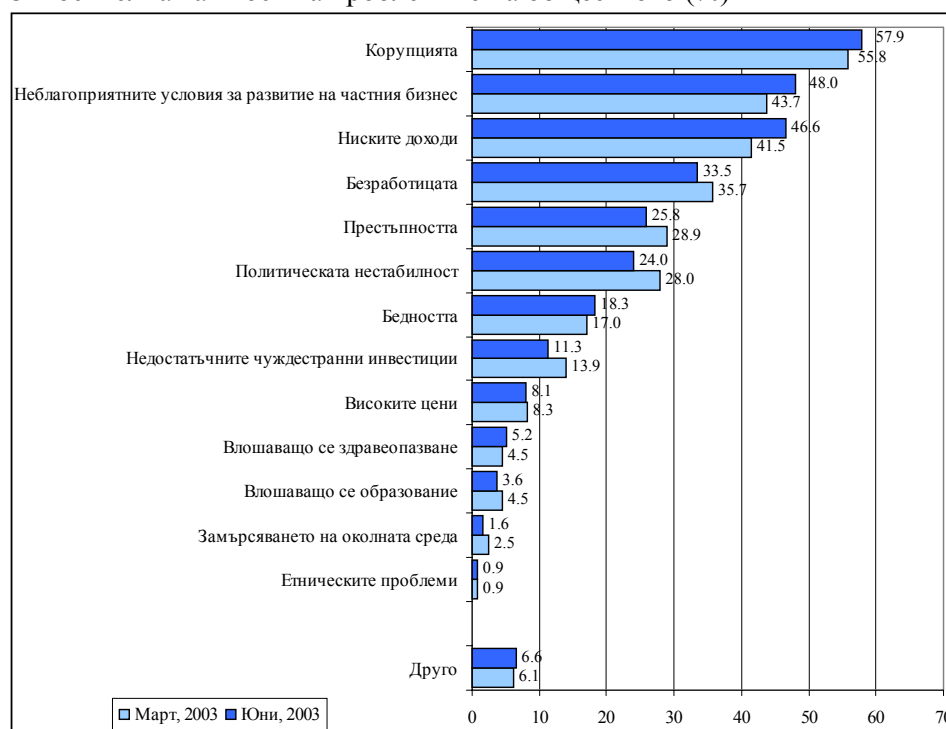
II. РЕЗУЛТАТИ

1. ЗНАЧИМОСТ НА КОРУПЦИЯТА ЗА БИЗНЕСА

Според представителите на бизнеса, корупцията продължава да бъде основен проблем пред обществото. Общонационалните проблеми като “безработица” и “бедност”, които населението определя като най-остри, са поставени от представителите на българския бизнес след корупцията и неблагоприятните условия за развитие на частния бизнес (Графика 1). Въпреки че престъпността, политическата нестабилност и безработицата не са сред трите най-съществени проблеми според оценките на бизнесмените, те продължават да имат съществено значение както за обществото като цяло, така и за развитието на бизнеса, в частност.

Графика 1.

Относителна важност на проблемите на обществото (%)

База: Всички респонденти (N=442)

2. РАВНИЩЕ НА КОРУПЦИЯ

РЕАЛНА КОРУПЦИЯ

Реалната корупция се измерва чрез средномесечната честота на корупционните действия, в които представителите на стопанските организации съобщават, че са участвали.

Макар и относително стабилен, индикаторът измерващ реално осъществените корупционни сделки от юни 2003 г. бележи леко покачване спрямо декември 2002 г. (Графика 2). Изразено в абсолютни стойности това покачване представлява реално нарастване на средномесечния брой на осъществените корупционни практики с около 200 случая. Т.е. ако през декември 2002 г. средномесечният брой на тези сделки е бил около 3800, а през март 2003 г. – 4050, то

три месеца по-късно той вече е приблизително 4260. Трябва да се има предвид, че данните за реалната корупция традиционно са по-ниски от останалите корупционни индикатори. Обяснението за това може да се търси както в по-ниската склонност на бизнесмените да признаят участието си в корупционни практики, така и в действително по-ниска ангажираност с корупционни действия.

Графика 2.

Равнище на реална корупция (min=0, max=10)

База: Всички респонденти

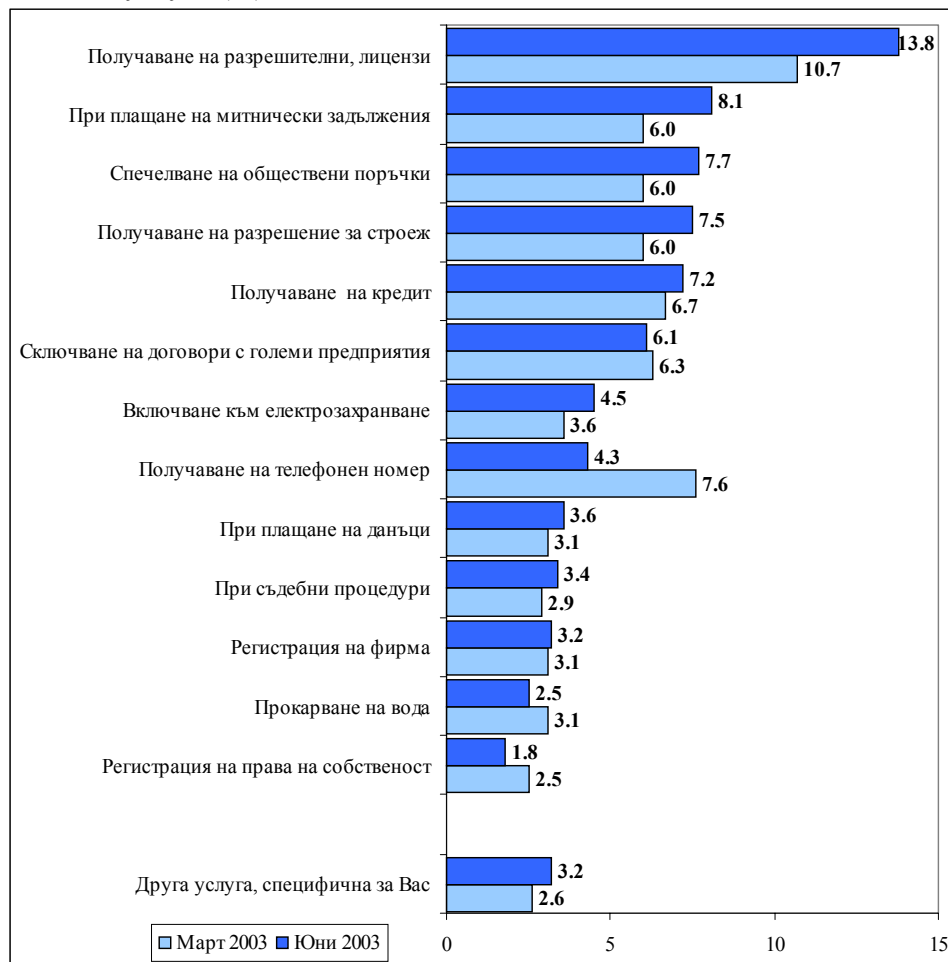
ПУБЛИЧНИ УСЛУГИ, СВЪРЗАНИ НАЙ-ЧЕСТО С НЕОФИЦИАЛНИ ПЛАЩАНИЯ

При всички видове публични услуги, обвързани традиционно с неофициални плащания, се наблюдава покачване на дела на фирмите, участвали в някакъв вид корупционна “сделка”. Основна част от неофициалните плащания на бизнеса са предназначени най-вече за *получаването на някакъв вид разрешителни*. През юни 2003 г. в по-разпространена практика се превръща даването на подкуп за *получаване на услуги, свързани с плащането на митнически задължения и получаването на обществени поръчки (Графика 3)*. Липсата на прозрачност при разпределянето на тези поръчки, “играта” на корпоративни интереси в съчетание с наличието на “готови да съдействат за спечелване на сделката” лица са само част от предпоставките за наличието на корупционни практики при този вид обществени отношения.

Единствено при услугата “получаване на телефонен номер” се забелязва известно спадане на корупционните действия спрямо март 2003г. Всички останали услуги запазват или увеличават нивата си от преди три месеца (Графика 3).

Графика 3.

Относителен дял на фирмите, извършили неофициални плащания за следните услуги (%)

База: Всички респонденти

РАЗМЕР НА НЕОФИЦИАЛНИТЕ ПЛАЩАНИЯ

Основният извод, базиран на данните за вида на услугите и размерите на неофициалните плащания, е че сумата на неофициалните плащания най-общо зависи от бъдещата печалба, която услугата ще донесе за бизнеса.

За услуги, даващи възможност за *изпреварване на конкуренцията, завладяването на пазари, печелене на поръчки, разширяване на дейността* и пр. “тарифите” са значително по-високи в сравнение с останалите услуги.

Най-масово бизнесът плаща за услуги, свързани с рутинни дейности, като *прокарване на вода, електрозахранване или получаване на телефонен номер*. Преобладаващата част от сумите, които се дават неофициално за тези дейности се движат в рамките на 250 лв. (Таблица 1)

Таблица 1. Размер на подкупа

	<i>До 250 лв.</i>	<i>251 – 500 лв.</i>	<i>501 – 1000 лв.</i>	<i>1001 – 5000 лв.</i>	<i>Над 5000 лв.</i>
Получаване на разрешение за строеж	36.7	30.0	6.7	26.7	-
Получаване на разрешителни, лицензи	50.9	26.3	15.8	5.3	1.8
Включване към електрозахранване	33.3	27.8	27.8	5.6	5.6
Прокарване на вода	33.3	55.6	-	11.1	-
Получаване на телефонен номер	64.7	29.4	5.9	-	-
Регистрация на фирма	21.4	35.7	28.6	14.3	-
Получаване на кредит	17.2	20.7	31.0	20.7	10.3
При съдебни процедури	30.8	7.7	38.5	23.1	-
Регистрация на права на собственост	16.7	66.7	-	16.7	-
Спечелване на обществени поръчки	3.6	46.4	14.3	32.1	3.6
При плащане на митнически задължения	39.3	42.9	7.1	3.6	7.1
При плащане на данъци	50.0	41.7	8.3	-	-
Сключване на договори с големи предприятия	8.7	30.4	39.1	21.7	-
Друга услуга, специфична за Вас	30.8	23.1	38.5	-	7.7

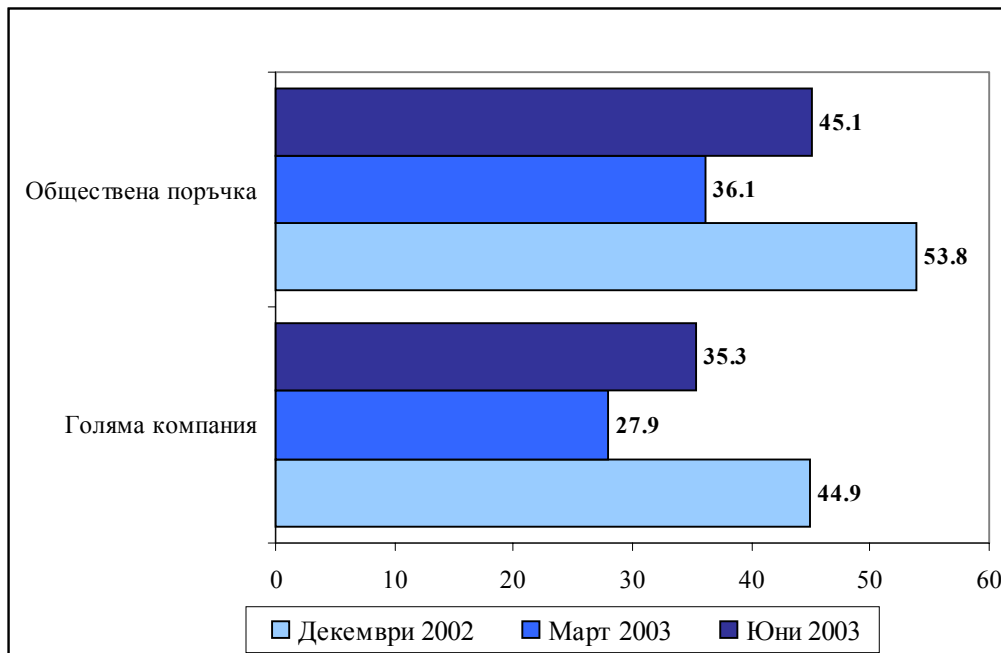
КОРУПЦИОННИ ПРАКТИКИ ПРИ СКЛЮЧВАНЕ НА ДОГОВОРИ

Към юни 2003 г. се наблюдава ново нарастване на разпространеността на корупционните практики за спечелване на обществена поръчка или договор с голяма компания. Тези действия са по-разпространени при *обществените поръчки*, където почти всеки втори бизнесмен декларира, че му се е налагало да плати някаква сума. (*Графика 4*)

Въпреки известното подобрение, което се наблюдаваше към март 2003 г., настоящото изследване отново ни връща към извода, че все още не може да се говори за трайно ограничаване на корупционните практики в този тип договорни отношения и прозрачност в сделките.

Графика 4.

Относителен дял на платилите неофициално суми, за да получат обществена поръчка или договор с голяма компания

База:

Декември 2002 г.: $N=147$ (договор с голяма компания); $N=155$ (обществена поръчка);

Март 2003 г.: $N=98$ (договор с голяма компания); $N=91$ (обществена поръчка);

Юни 2003 г.: $N=136$ (договор с голяма компания); $N=133$ (обществена поръчка)

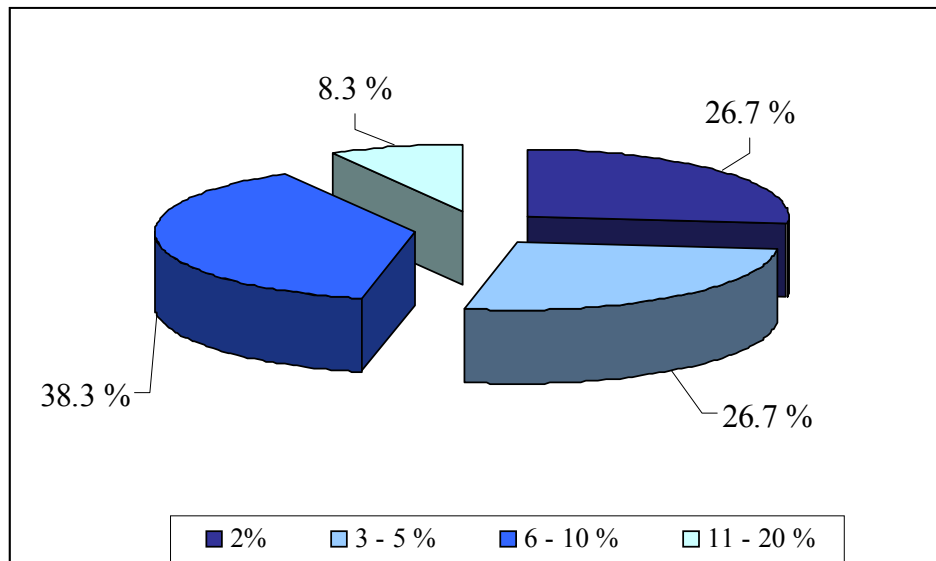
Преобладаващата част от плащанията, които бизнесът прави неофициално с цел получаване на поръчки от обществения сектор или договор с голяма компания се движат в рамките на 2 до 10% от стойността на договорната сума.

Всеки четвърти бизнесмен, на който се е наложило да плати за получаване на *обществена поръчка* е дал до 2% от стойността по договора. Такъв е делът и на тези, дали между 3 и 5% от сумата. Почти еднакви са дяловете на представителите, които са платили суми в рамките на 3-5% и 6-10% от стойността на *договора с голяма компания* (Графики 5 и 6).

През юни 2003 г. липсват случаи на корупционни практики, надхвърлящи 20% от стойността по договора. Само три месеца по-рано, делът на платилите суми с такъв размер беше 7% и за двата вида договорни отношения. Все още е рано да се каже, дали това ще се превърне в трайна тенденция на отказ от страна на бизнеса да плаща неофициално суми над определен размер.

Графика 5.

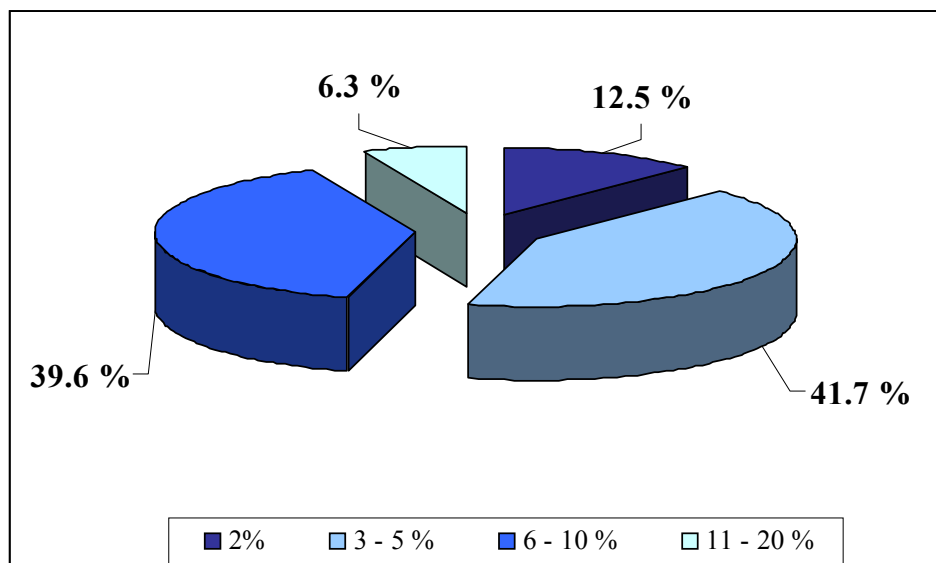
Дял от сумата по договора, който е платен за получаване на поръчка в общественения сектор

База: N=60 (респондентите, които са плащали за получаване на обществена поръчка)

Графика 6.

Дял от сумата по договора, който е платен за получаване на поръчка от голяма компания

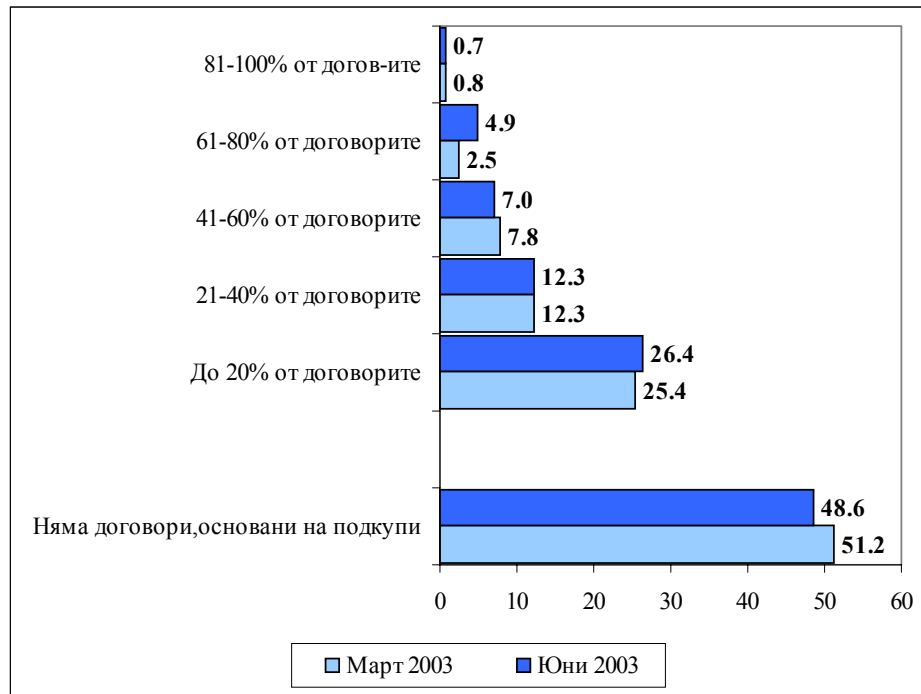

База: N=48 (респондентите, които са плащали за получаване на поръчка от голяма компания)

Като цяло по-голяма част от бизнесмените поддържат тезата, че в собствения им бранш няма договорни отношения, основаващи се на подкупи. Мненията и представите на бизнес-средите по този въпрос се запазват стабилни в рамките на периода март – юни 2003 г. (Графика 7).

Графика 7.

Дял на договорите между бизнес-партньори в бранша, които се основават на подкупи

База: Март 2003: N=244; Юни 2003: N=284

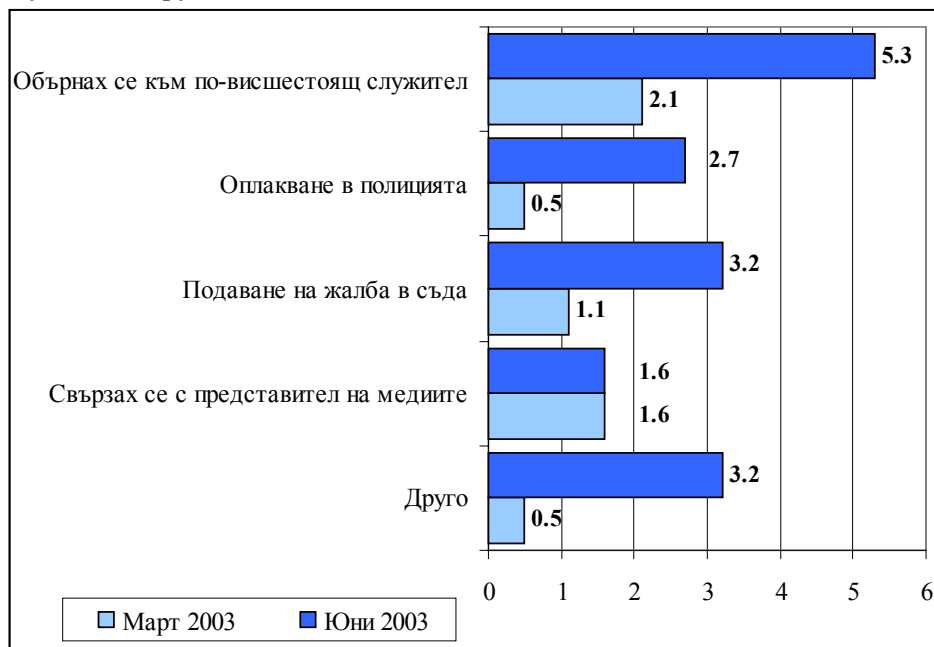
ДЕЙСТВИЯ НА БИЗНЕСА ПРИ СЛУЧАИ НА КОРУПЦИЯ

Обнадеждаващи са данните, че е нараснал дялът на представителите на бизнеса, които при случаи на корупция през последваната година са предприели някакви действия (Приложение 3, Таблица 1).

В сравнение с март 2003 г. двойно се е увеличил дялът на тези, които са се обърнали към по-висшестоящ служител, три пъти е нараснал дялът на подалите жалба в съда. Все по-често при подобни ситуации представителите на бизнеса започват да се обръщат към полицията или да търсят други начини за разкриване на корумпираното лице (Графика 8).

Графика 8.

Относителен дял на бизнесмените, които са предприели действия при случаи на корупция

База: Март 2003: N=189; Юни 2003: N=187 (Бизнесмените, които през последната година са се сблъскали със случаи на корупция)

Въпреки, че като цяло делът на представителите на бизнеса, които не са предприели действия по санкциониране и изобличаване на корумпираните лица при случаи на корупция намалява, с повече от 10 пункта нараства делът на тези от тях, които не вярват, че предприемането на някакви действия би довело до реален резултат (Графика 9).

Активното присъствие на темата “корупция” в публичното пространство през последните няколко години оказва своето влияние върху друг фактор в борбата с корупцията – страха от негативни последици. Само за три месеца почти наполовина спада делът на бизнесмените, които са го посочили като основна причина да не предприемат активни действия за разкриване на корупционна сделка, в която са участвали.

Друга причина, с която респондентите аргументират бездействието си е, че подобни действия биха отнели твърде много време, което те не биха могли да си позволят да изгубят (Графика 9). Нагласата да се плати исканата сума и да се подмине корупционния акт като нещо нормално, е показателна за ширещата се пасивност и песимизъм сред бизнесмените. Постепенно корупционните практики стават не само приемливи, а и се превръщат в част от процеса по договаряне.

Най-общо по своите действия при случаи на корупция, бизнесмените могат да бъдат разделени на следните основни групи:

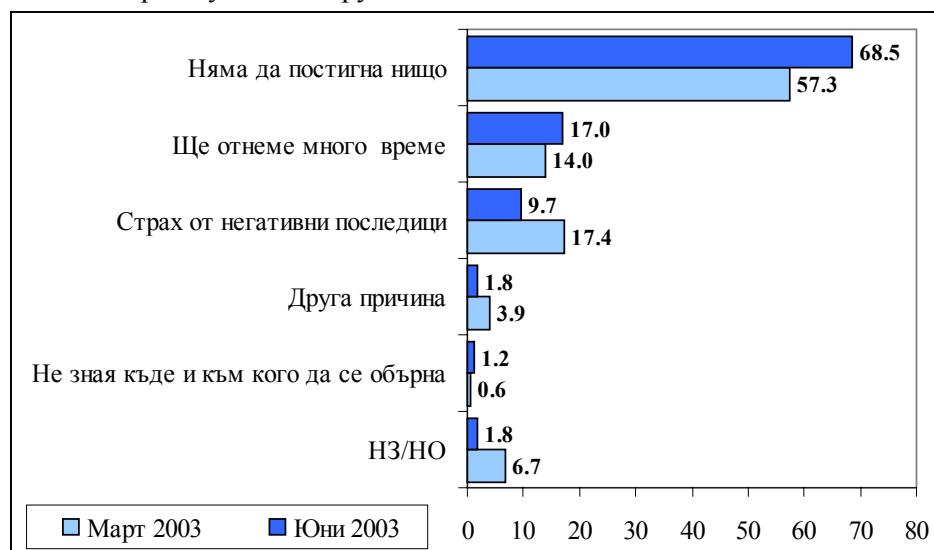
Първа група – *активни* по отношение на изобличаване на корумпираните лица, предприемащи конкретни действия. Сред представителите на стопански организации, на които им се е случвало

да бъдат подложени на корупционен натиск, делът на активните нараства, макар и с бавни темпове. Сред тях се забелязва и търсене на повече от един начини за изобличаване на корумпираното лице.

Към втората група могат да се отнесат тези бизнесмени, които не предприемат никакви действия с убеждението, че действията по разкриване на корупционни сделки и корумпирани лица биха били безсмислени. Делът им нараства значително спрямо март 2003г - с повече от 10 пункта.

Графика 9.

Относителен дял на причините, поради които не са предприети действия при случаи на корупция

База: Март 2003: N=178; Юни 2003: N=165 (респондентите, които са се сблъскали със случаи на корупция и не са предприели никакви действия)

ПОТЕНЦИАЛНА КОРУПЦИЯ

Потенциалната корупция се свързва с общия брой на случаите, в които върху представителите на бизнеса е бил оказван корупционен натиск от служителите в обществената сфера.

Традиционно стойностите на индикатора, измерващ потенциалната корупция, са по-високи от тези за реално осъществените корупционни сделки. Натискът, оказан върху бизнеса към юни 2003 г., запазва стойностите си от март 2003 г. Лекото покачване на реално осъществените сделки обаче показва, че готовността на бизнеса за извършване на неофициални плащания не се влияе единствено от оказания върху тях натиск.

КОРУПЦИОНЕН НАТИСК ПО ПРОФЕСИОНАЛНИ ГРУПИ

Професионалната група, сред която в най-голяма степен се срещат случаи на натиск върху бизнесмените остава тази на *митническите служители*. Нараснал е броят на случаите, в които тези служители са заявявали директно или са показвали, че очакват да им бъде даден подкуп (независимо дали това е парична сума, подарък или услуга) (Приложение 3, Таблица 2).

По-съществено нарастване на натиска оказван върху представителите на стопанските организации се наблюдава при *служителите в министерства, преподавателите в университети и народните представители*.

Адвокатите са една от професионалните групи, сред които се наблюдава съществено редуциране на случаите на искани подкупи. Ако през декември 2002 г. те са били сред първата шестлица, то сега преминават с 4 места по-назад, достигайки десето място.

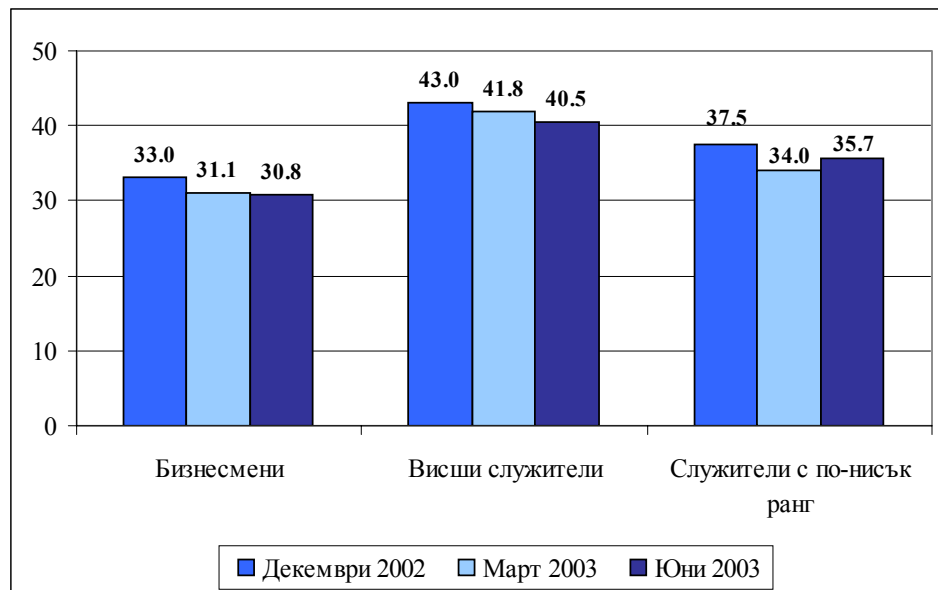
Трябва да бъде отбелязан факта, че представителите на съдебната власт заемат последните позиции в класацията на оказващите натиск върху бизнеса служители като в това отношение са изпреварени единствено от представителите на неправителствени организации и журналистите (*Приложение 3, Таблица 2*).

ЕФЕКТИВНОСТ НА ДЕЙСТВИЯТА НА ПРАВИТЕЛСТВОТО ЗА ОГРАНИЧАВАНЕ НА КОРУПЦИЯТА

За представителите на бизнеса основната сфера, в която правителството трябва да съсредоточи усилията си са за ограничаване на корупцията, са *висшите етажи на властта*. Намаляването на негативните оценки при служителите с по-нисък ранг обаче не трябва да бъдат повод за успокоение. Работата в тази насока по мнението на представителите на стопанските организации тепърва предстои (*Графика 10*).

Графика 10.

Оценки за ефективността на действията на правителството за ограничаване на корупцията *

* *Относителен дял на отговорите "Правителството не прави нищо"*

3. РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА КОРУПЦИЯТА

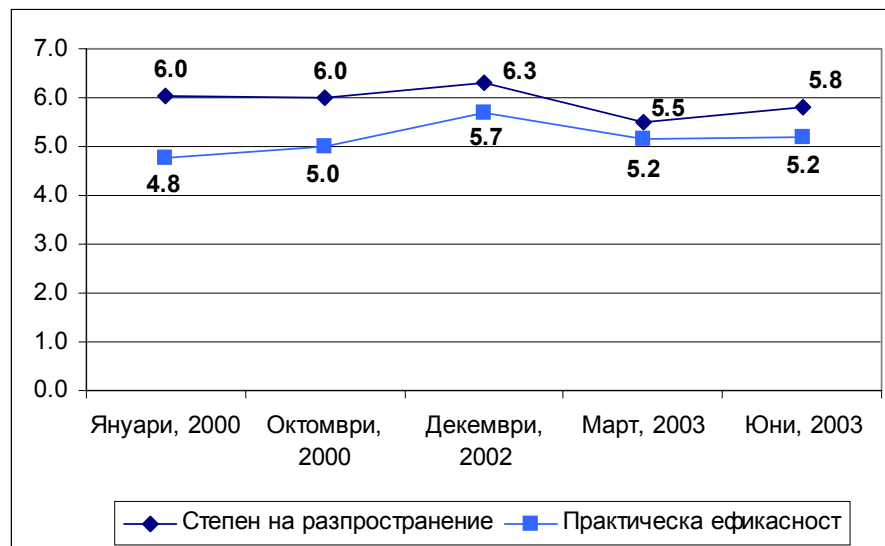
СТЕПЕН НА РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА КОРУПЦИЯ

Засилването на чувствителността към проблема корупция от страна на бизнесмените се проявява ясно и при оценките им за степента на *разпространение на корупционните действия сред служителите в обществената сфера*. След значителния спад, регистриран през март 2003 г., отново се наблюдава покачване на стойностите на индекса, който отразява тези представи (*Графика 11*).

Постоянно високите оценки на бизнесмените за степента на разпространение на корупцията през изследвания период, очертава тенденция към създаване на трайна нагласа във възприемането на проблема корупция. Опасността в подобни случаи е оценките за разпространението на корупцията да започнат да се базират не на реален опит, а на предварителни очаквания за “нормалното” и “обичайно” ниво на корупцията в страната.

Графика 11.

Разпространение на корупцията (min=0 max=10)

База: Всички респонденти

ПРАКТИЧЕСКА ЕФИКАСНОСТ НА КОРУПЦИЯТА

След известни колебания, оценките за *практическата ефикасност* на корупцията се установяват около едно сравнително високо равнище, което превръща корупцията в добре познат, бърз и удобен начин за справяне с редица административни пречки пред бизнеса (*Графика 11*).

Независимо от нивото на реалния корупционен натиск от страна на служителите, подобни предварителни очаквания на бизнесмените, че корупцията “е от полза” за постигане на техните цели, създават благоприятна среда за процъфтяване на различни форми на корупционно поведение.

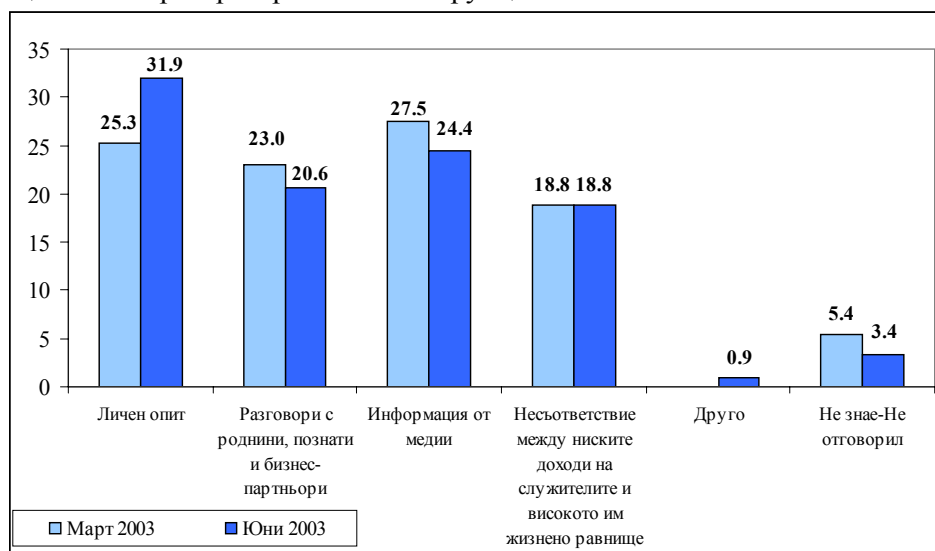
ФАКТОРИ, ОКАЗВАЩИ ВЛИЯНИЕ ВЪРХУ ФОРМИРАНЕ НА ОЦЕНКИТЕ ЗА РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА КОРУПЦИЯТА

Личният опит продължава да бъде основният фактор, който влияе върху оценките на бизнесмените за корупцията. Той изпреварва значително *средствата за масово осведомяване* и *разговорите с познати и бизнес-партньори* – двата най-важни източника на информацията относно корупцията за населението.

За три месеца се покачва дялът на респондентите, които базират оценките си за корупцията на личния опит - трима от всеки десет бизнесмени са се сблъскали лично с някакъв вид корупционно действие. Това още веднъж потвърждава тезата, че личното участие и реалната въввлеченост на изследваните лица в корупционни практики е силен и определящ фактор за формиране на цялостни им оценки (Графика 12).

Графика 12.

Относителен дял на факторите, оказващи влияние върху формиране на оценките за разпространение на корупцията

База: Всички респонденти

РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА КОРУПЦИЯТА ПО ПРОФЕСИОНАЛНИ ГРУПИ

Във всички изследвани професионални групи се наблюдава леко покачване на оценките за разпространение на корупцията, въпреки че не са достигнати нивата от декември 2002г. Единствено при *лекарите* и *служителите в университети* продължава тенденцията на спад в оценките.

Независимо, че *митническите служители* продължават да оглавяват класацията на най-корумпираните служители по мнението на бизнесмените, трябва да се отбележи значителният спад при тях за период от 3 години – с повече от 25 пункта. Сред останалите групи служители не се наблюдават съществени размествания с изключение на *министрите* и *данъчните служители*, които излизат по-напред в

класацията, а лекарите и бизнесмените преминават на по-задни позиции (Таблица 2).

Таблица 2.

Разпространение на корупцията по професионални групи (%)

	“Почти всички и повечето са въввлечени в нея”				
	Януари 2000	Октомври 2000	Декември 2002	Март 2003	Юни 2003
Митнически служители	90,4	80,0	80,3	73,6	74,9
Полицейски служители	62,8	57,7	59,8	53,5	62,7
Данъчни служители	67,3	58,8	62,7	50,3	58,0
Политици, лидери на политически партии	70,4	64,5	59,6	55,3	57,5
Народни представители	64,3	60,2	60,8	53,9	54,3
Кметове и общ.съветници	41,0	36,9	54,0	47,4	52,9
Министри	66,2	60,2	54,5	42,1	51,4
Съдии	56,5	53,4	57,4	47,7	50,4
Адвокати	60,4	52,0	53,0	47,0	50,3
Прокурори	53,2	49,3	56,5	49,0	50,2
Общински служители	52,5	49,3	54,2	43,2	49,6
Служители в министерства	65,6	60,0	57,8	43,2	49,1
Следователи	47,8	43,2	52,2	43,6	47,5
Лекари	40,4	38,2	53,1	46,8	45,4
Банкери	37,4	43,1	46,4	37,4	39,6
Бизнесмени	48,6	50,9	47,6	38,9	38,9
Административни служители в съдебната система	31,1	34,2	43,6	33,1	35,7
Служители и преподаватели в университети	27,8	29,6	30,0* 42,6**	25,1* 30,9**	23,1* 32,6**
Представители на НПО	22,3	25,0	30,7	22,4	28,1
Журналисти	10,9	21,6	24,3	14,1	15,4
Учители	11,8	8,9	17,2	10,7	10,9

* Служители в университети

** Преподаватели в университети

ИНСТИТУЦИОНАЛНО РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА КОРУПЦИЯТА

Митниците и звената на съдебната система са двете институции, които корупцията е обхванала най-масово, според бизнесмените.

Останалите институции, които поделят по между си най-критичните оценки на респондентите са: системата на МВР, ведомствата, които са отговорни за издаване на различни разрешителни и висшите етажи на властта (Народното събрание и правителството). С изключение на системата на МВР, данъчната система и централната държавна администрация, във всички останали институции се наблюдава спад в представите за тяхната поразеност от корупция (Таблица 3).

Таблица 3.

Институционално разпространение на корупцията *

	<i>Март 2003</i>	<i>Юни 2003</i>
В митниците, сред митническите служители	62,4	59,5
В съдебната система	36,7	36,4
В системата на МВР	20,4	24,9
Във ведомствата, които издават различни разрешителни (ХЕИ, ДВСК и др.)	22,1	20,6
В Народното събрание/ сред депутатите	24,2	19,5
Правителство, министри	20,1	19,2
В здравеопазването	18,3	17,9
В общинските администрации	17,4	17,0
В данъчната система	12,1	17,0
В централната държавна администрация	12,8	13,3
Навсякъде	6,3	8,6
При едрия бизнес	13,0	8,4
В образователната система	2,5	1,4
В президентството	0,9	0,7
Друго	0,4	0,2

База: Всички респонденти

* Сборът от процентите е повече от 100, защото респондентите са посочвали до три отговора.

РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА РАЗЛИЧНИ ФОРМИ НА КОРУПЦИОННО ПОВЕДЕНИЕ В БИЗНЕСА

Някои от най-разпространените ситуации, при които се наблюдава корупционно поведение, запазват нивата си непроменени през целия изследван период: *приемането на пари или подаръци при изпълнение на служебните задължения, използването на връзки и протекции за назначаване на роднини и приятели на ръководни длъжности, приемането на подкупи от служители и политици за въздействие при разпределяне на държавни поръчки (Приложение 3, Таблица 3)*. Това е индикация, че при този тип взаимодействие между бизнеса и държавата, корупцията е залегнала трайно като един от механизмите на поведение и начин на осъществяване на “сделката”.

При други типове корупционно поведение като *приемането на подкупи от служители и политици при провеждане на приватизационни търгове, приемането на пари или подаръци за благоприятно решаване на криминални процеси и финансиране на политически партии и предизборни кампании с цел обслужване на частни интереси* се наблюдава отслабване на значението за бизнеса, което са имали в последните години, а оттам - и на разпространението им.

Като най-податливи на влияние от конкретните политически условия се очертават *дейностите, свързани с издаване на различни лицензи и разрешителни* и корупционните практики с цел *укриване или*

намаляване на данъци. Тяхното разпространение варира в по-широки граници през периода януари 2000 – юни 2003г. и показва, че при предприемането на адекватни мерки, биха могли да бъдат ограничени значително (Приложение 3, Таблица 3).

4. ЦЕННОСТНИ И МОРАЛНИ ПРЕДПОСТАВКИ ЗА КОРУПЦИЯТА

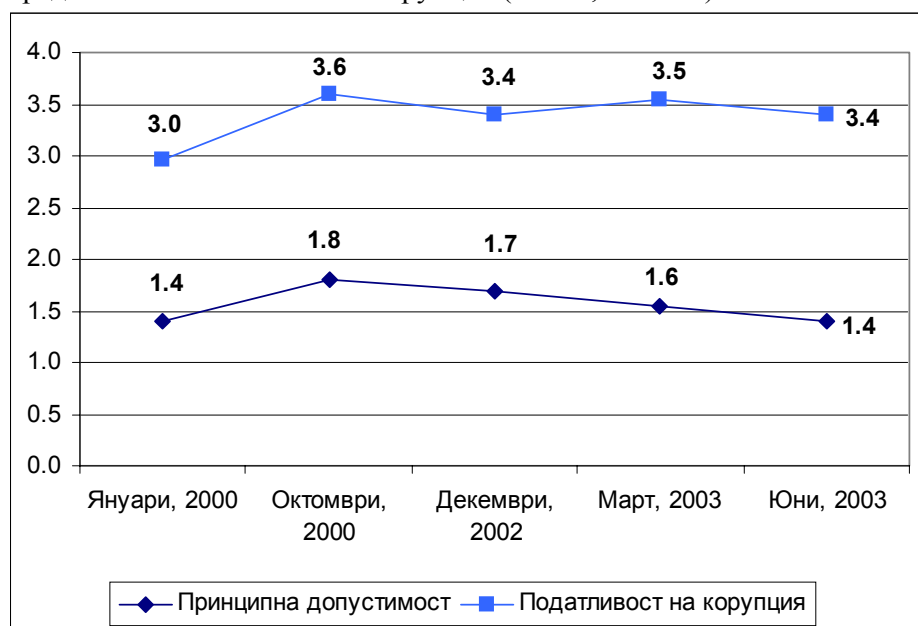
Принципна допустимост

Независимо от реалното равнище на корупцията в бизнеса, през последните три години се наблюдава интересен феномен - след като достига своя максимум през октомври 2000г., принципната допустимост на корупционните практики от страна на бизнесмените се характеризира с постоянстваща низходяща тенденция. На ценностно ниво представителите на бизнес-средите все по-малко са склонни да толерират различните прояви на корупция (Графика 13).

Независимо дали участват или не в корупционни действия, бизнесмените изразяват неодобрение към предлагането и искането на подаръци, пари и услуги като начин за решаване на проблеми. Наблюдава се известна “умора” от тромавите, бюрократични процедури, които не само губят времето, но и значителна част от оборотните средства на бизнесмените. Въпреки че корупцията е доказала своята ефикасност за справяне с множеството административни пречки пред българския бизнес, все по-малко негови представители са склонни да “поддържат” този тип неофициални отношения (Графика 13).

Графика 13.

Предпоставки за наличие на корупция (min=0, max=10)

База: Всички респонденти

ПОДАТЛИВОСТ НА КОРУПЦИЯ

Макар и с известни колебания тази тенденция ясно се забелязва и при склонността на бизнесмените да се поддават на корупционен натиск. Традиционно по-висока от принципната допустимост, податливостта на корупция също бележи стабилен спад през последните три години. Въпреки “негласното споразумение” между бизнесмените и обществените служители за взаимната изгода от участието им в корупционната “сделка”, се забелязва все по-малка склонност на бизнесмените да правят компромиси със своите ценности и да търпят загуби на време и средства, макар и принудени от обстоятелствата (*Графика 13*).

5. ОЧАКВАНИЯ ЗА ОГРАНИЧАВАНЕ НА ПРОБЛЕМА КОРУПЦИЯ

АНТИКОРУПЦИОННИ МЕРКИ

Очакванията за ограничаване на проблема корупция сред представителите на бизнеса са свързани с конкретни действия за разкриване на случаите на корупция и корумпираните служители. Според анкетирания бизнесмени най-голям ефект за намаляване на корупцията в бизнес-сектора би имало *създаването на независим орган или неправителствена организация*, които да разкриват корумпираните политици и служители (*Приложение 3, Таблица 4*).

Въвеждането на етични и морални кодекси за държавните ведомства и за бизнеса и *създаването на етични комисии в държавните ведомства* се приемат като допълнителни мерки за ограничаване на корупцията, чиито ефект няма да бъде особено голям (*Приложение 3, Таблица 4*).

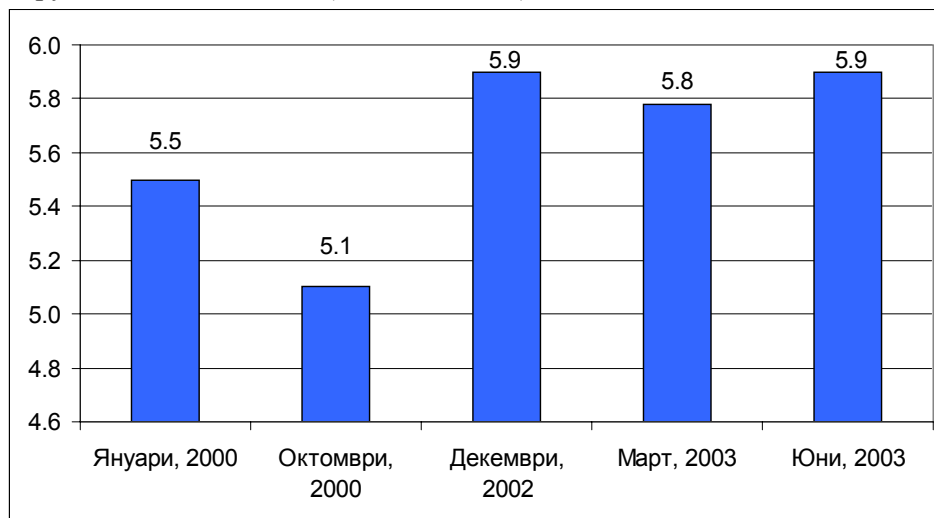
ОЧАКВАНИЯ ЗА ОГРАНИЧАВАНЕ НА КОРУПЦИЯТА

В периода декември 2002г. – юни 2003г. се наблюдава стабилизиране на песимистичните оценки на бизнесмените относно способността на правителството и на цялото общество реално да се справят с проблема корупция (*Графика 14*). Високото равнище, на което остават очакванията за ограничаване на корупцията, е признак за липсата на конкретност и ефективност на предприетите мерки. Независимо от “многословието” по темата корупция в обществото, бизнесмените очакват да видят конкретни действия от страна на правителството и конкретни случаи на разкрити корупционни “сделки” и наказани за участието си в тях политици и обществени служители.

Продължава тенденцията към пасивно очакване някой друг да се заеме с проблема корупция. В представите на бизнесмените, задължение на правителството е да разкрива случаите на корупция. Независимо, че се сблъскват често с прояви на корупция и на ценностно ниво не одобряват даването на пари, подаръци или услуги, ръководителите на стопанските организации все още не са готови да участват активно в ограничаването на корупцията.

Графика 14.

Корупционни очаквания (min=0 max=10)

База: Всички респонденти

ПРИЛОЖЕНИЕ 1

Корупционни индекси – теоретични принципи и методика на изчисление

Корупционните индекси представляват обобщение на основните показатели на Системата за мониторинг на корупцията (СМК) на *Коалиция 2000*. Всеки индекс обобщава няколко въпроса, задавани на респондентите и позволява извършването на сравнения във времето. Корупционните индекси приемат стойности от 0 до 10. Колкото стойността на индексите е по-близка до 10, толкова по-негативни са оценките за състоянието на корупцията в страната. Индексите, чиято числова стойност клони към 0, показват максимална близост до идеала за “общество без корупция”.

Корупционните индекси се основават на системата от показатели (индикатори), чрез които се отразява състояние на корупционното поведение и отношението към различните форми на корупция. Теоретичният модел на корупцията, който лежи в основата на изследванията на СМК обособява на следните нейни елементи:

1. Корупционни действия.

Корупционните действия се делят на два основни типа – даване на подкуп и вземане на подкуп. Тези действия се наблюдават в две основни ситуации: 1) когато гражданите дават подкуп, за да получат нещо, което им се полага по закон (т.нар. "смазване на колелата) и 2) когато от гражданите се дават подкупи, за да получат нещо, което не им се полага по закон. Наблюдаваната честота на корупционните действия характеризира равнището на корупция в страната. От съществено значение за измерването на стойностите на този показател и начинът, по който се задават въпросите на респондентите. В това отношение възприетото в СМК решение почива на няколко съществени положения, които имат за цел да осигурят неутралност, обективност и анонимност: 1) вместо думата "подкуп" се използва формулировката "даване на пари, подарък или услуга"; 2) от респондентите не се иска информация, която указва колко, на кого и пр. са дали, за да "бъде решен определен техен проблем", а се регистрира единствено фактът на "даването"; 3) освен информация за "даване" на подкупи, от респондентите се иска информация и за искането на подкуп, т.е. за честотата на оказвания от страна на държавните служители натиск.

Конструираните на тази основа Корупционни индекси са следните:

- Лично участие. Този индекс отразява честотата на признатите от гражданите случаи на "даване на пари, подарък или услуга" с цел да бъде решен техен проблем. Съдържателният смисъл на този индекс е, че той отразява равнището на реалната корупция в страната за определен период от време.
- Корупционен натиск. Този индекс отразява честотата на признатите от гражданите случаи, при които от тях е поискано "даване на пари, подарък или услуга" с цел да бъде решен техен проблем. Съдържателният смисъл на този индекс е, че той отразява равнището на потенциалната корупция в страната за определен период от време.

Следва специално да се отбележи, че показателите, отразяващи корупционните действия, не отразяват оценки, мнения или представи, а самопризнания за честотата на определен тип действия. Върху този тип показатели се изгражда методологията на виктимизационните изследвания, които имат дълга традиция и се използват за оценка на

реалното равнище на престъпност в дадена страна. Терминът "реално" е съществен, тъй като по множество причини не всички случаи на престъпления стигат до регистриране в полицията, а само част от обявените в полицията престъпления достигат до съдебната система.

2. Ценностни и морални предпоставки.

Макар да не определят пряко равнището на корупция, ценностните и моралните принципи оказват съществено влияние върху поведението на гражданите. От множеството показатели в тази област в СМК се наблюдават няколко свързани с корупцията нагласи: 1) равнището на толерантност спрямо различни форми на корупция; 2) равнището на "разпознаваемост" на различни видове корупция; 3) склонността на гражданите да използват корупционни практики за решаване на възникнали проблеми.

Конструирани на тази основа Корупционни индекси включват:

- Принципна допустимост. Този индекс отразява равнището на толерантност спрямо разнотипни корупционни действия на депутати и чиновници в министерствата.
- Податливост на корупция. Индексът обобщава серия от въпроси, които имат за цел да оценят склонността на гражданите да прибегват до корупционни средства при решаване на ежедневните си проблеми.

И двата индекса от тази група отразяват оценки и мнения. Тяхната динамика в позитивен план показва засилването на нетолерантността към корупцията и утвърждаването на морални норми, недопускащи участието в корупционни действия.

3. Степен на разпространение на корупцията.

Субективните оценки на гражданите за разпространението на корупцията отразяват създадената в обществото атмосфера по отношение на корупцията и свързаният с нея имидж на институциите и професиите на властта. Тези оценки не отразяват пряко равнището на корупция, тъй като са продукт на представи и впечатления формирани в резултат на текущият публичен дебат, медийното отразяване на корупцията, лични предубеждения и пр. В по-общ план те отразяват оценката на гражданите дали властимащите защитават техните интереси или използват служебното си положение за отстояване на частни интереси. Този аспект на корупцията е обхванат от два индекса:

- Степен на разпространение на корупцията. Този индекс осреднява оценките на респондентите за степента на поразеност на обществото (а също и отделни институции и професионални групи) от корупция.
- Практическа ефикасност. Индексът осреднява оценките на респондентите за това доколко корупцията е ефективно средство за решаване на проблеми. Ефикасността е друг измерител на разпространението на корупцията: високата ефикасност създава интерес да се използва корупцията и означава, че корупцията реално е широко използвано средство за решаване на проблеми.

4. Очаквания, свързани с корупцията.

Очакванията свързани с корупцията измерват степента, в която обществеността вярва, че проблемът корупция може да бъде решен. В този смисъл очакванията представляват баланс между начинът, по който респондентите схващат демонстрираната от управляващите политическа воля и тяхната оценка за размерите и сериозността на проблема корупция.

ПРИЛОЖЕНИЕ 2

Корупционни индекси

Таблица 1. Корупционни действия

Стойност на индекса	Януари 2000	Октомври 2000	Декември 2002	Март 2003	Юни 2003
Лично участие	-	2,1	1,1	1,2	1,3
Корупционен натиск	2,0	3,1	2,4	2,3	2,3

Таблица 2. Ценности и морални предпоставки

Стойност на индекса	Януари 2000	Октомври 2000	Декември 2002	Март 2003	Юни 2003
Принципна допустимост	1,4	1,8	1,7	1,6	1,4
Податливост на корупция	3,0	3,6	3,4	3,5	3,4

Таблица 3. Степен на разпространение на корупцията

Стойност на индекса	Януари 2000	Октомври 2000	Декември 2002	Март 2003	Юни 2003
Степен на разпространение на корупция	6,0	6,0	6,3	5,5	5,8
Практическа ефикасност	4,8	5,0	5,7	5,2	5,2

Таблица 4. Очаквания, свързани с корупцията

Стойност на индекса	Януари 2000	Октомври 2000	Декември 2002	Март 2003	Юни 2003
Корупционни очаквания	5,5	5,1	5,9	5,8	5,9

ПРИЛОЖЕНИЕ 3

Таблица 1.

Относителен дял на бизнесмените предприели действия през последната година при случаи на корупция (%)

Действия	Март 2003 (%)	Юни 2003 (%)
Оплакване в полицията	0,5	2,7
Подаване на жалба в съда	1,1	3,2
Обърнах се към по-висшестоящ служител	2,1	5,3
Свързах се с представител на медиите	1,6	1,6
Друго	0,5	3,2
Не съм предприел никакви действия	94,2	88,2

База: Март 2003: N=189; Юни 2003: N=187 (Бизнесмените, които през последната година са се сблъскали със случаи на корупция)

Сборът от процентите е повече от 100, защото респондентите са посочвали повече от един отговора.

Таблица 2.

Корупционен натиск по професионални групи (%)

	Януари 2000		Октомври 2000		Декември 2002		Март 2003		Юни 2003	
	Да	База	Да	База	Да	База	Да	База	Да	База
Митнически служители	28,7	167	43,4	249	34,2	249	31,9	182	35,6	163
Полицейски служители	16,1	205	39,7	320	32,9	320	26,7	288	27,3	278
Министри, служители в министерства	15,6	109	25,5	184	4,8 [♦] 25,4 ^{♦♦}	184	8,8 [♦] 15,8 ^{♦♦}	68 [♦] 139 ^{♦♦}	8,7 [♦] 26,2 ^{♦♦}	69 141
Служители, преподаватели в университети	7,0	71	24,3	189	10,5 ^{**} 11,9 ^{***}	189	9,6 ^{**} 11,0 ^{***}	104 ^{**} 109 ^{***}	11,4 ^{**} 25,0 ^{***}	70 76
Общински служители	20,4	255	30,6	356	29,6	356	22,5	334	20,9	316
Лекари	20,6	247	33,9	363	33,2	363	21,7	345	20,1	319
Политици, лидери на полит. партии	-	-	-	-	12,1	-	20,0	115	18,7	107
Данъчни служители	17,4	259	27,2	356	21,9	356	18,3	361	17,0	348
Народни представители	4,4	90	9,4	139	10,6	139	9,6	83	13,6	88
Адвокати	-	-	-	-	24,5	-	14,4	187	12,8	196
Кметове, общ. съветници	3,9	154	13,8	225	17,6	225	12,7	212	12,3	212
Административни служители в съдебната система	4,8	165	16,1	211	12,2	211	7,8	180	12,0	175
Бизнесмени	17,6	250	28,1	392	13,4	392	12,9	334	12,0	324
Друг	2,3	173	21,0	81	41	81	12,1	33	11,1	36
Банкери	3,1	193	14,9	281	16,3	281	13,8	275	9,8	265
Учители	4,0	175	12,4	218	12,9	218	4,1	169	8,8	136
Следователи	5,2	96	8,8	170	10,3	170	7,9	101	7,9	114
Прокурори	-	85	5,1	156	7,6	156	3,8	106	7,2	111
Съдии	4,7	85	12,7	181	12,2	181	11,1	126	6,9	131
Представители на НПО	-	-	-	-	14,2	-	7,3	109	5,6	90
Журналисти	-	-	-	-	1,5	-	3,9	129	3,7	107

*Относителен дял на тези от контактувалите със съответната група, на които са искани пари, подаръци или услуги

** Служители в университети.

*** Преподаватели в университети.

♦ Министри

♦♦ Служители в министерства

Таблица 3.

Степен на разпространение на различни форми на корупционно поведение в бизнеса

	Януари 2000		Октомври 2000		Декември 2002		Март 2003		Юни 2003	
	Ниска степен	Висока степен	Ниска степен	Висока степен	Ниска степен	Висока степен	Ниска степен	Висока степен	Ниска степен	Висока степен
Приемането на подкупи от служители и политици за въздействие при разпределяне на държавните поръчки	11,2	78,6	7,1	82,7	5,1	82,3	8,1	77,2	3,6	80,3
Приемането на подкупи от служители и политици при провеждането на приватизационни търгове	6,6	88,5	5,0	85,2	4,0	85,1	6,0	82,3	6,1	80,5
Приемането на подкупи от служители и политици при издаването на лицензи или разрешения за извършване на законни дейности	7,2	85,6	10,7	79,5	8,1	81,3	13,2	75,4	9,0	80,5
Приемането на подкупи от служители и политици при укриване или намаляване на данъци	19,9	68,6	19,6	66,4	18,5	67,7	25,7	56,4	19,2	63,1
Приемането на пари или подаръци при изпълнението на служебни задължения	19,6	73,7	15,2	75,0	15,7	73,8	19,7	69,8	16,7	73,3
Приемането на пари или подаръци за благоприятно решаване на криминални процеси	NA	NA	NA	NA	5,1	82,3	9,8	60,2	7,5	64,7
Използване на връзки и протекции за назначаване на роднини и приятели на ръководни служители	NA	NA	NA	NA	4,0	85,1	7,6	81,0	5,0	84,8
Финансиране на политически партии и предизборни кампании с цел обслужване на частни интереси	NA	NA	NA	NA	8,1	81,3	3,8	77,2	4,5	76,2

Таблица 4.

Очаквания за ефикасността на мерките за ограничаване на корупцията (%)

	В малка степен	В средна степен	В голяма степен	НЗ/ НО
Създаване на независим орган, разследващ корупцията във висшите етажи на властта	41,9	18,1	34,8	5,2
Създаване на етични комисии в държавните ведомства	66,3	14,0	13,8	5,9
Въвеждане на етични кодекси в държавните ведомства	65,4	13,8	14,9	5,9
Въвеждане на етични кодекси за бизнеса	59,3	17,4	18,3	5,0
Създаване на неутрална, неправителствена, антикорупционна организация, която да разкрива корумпираните личности, без да публикува името на подалия сигнала	29,6	24,4	40,5	5,4

База: Всички респонденти

Таблица 5.

Реакция на бизнеса в случаи на корупция по тип на изследваните фирми (%)

Готовност за плащане на определена сума пари на служител за разрешаване на бизнес проблем	Брой заети в предприятието/ фирмата			
	До 10	От 11 до 50	От 51 до 100	Над 100
Ще платя във всички случаи	3,0	3,2	-	-
Ще платя, ако сумата е разумна	17,1	19,2	17,2	20,4
Няма да платя, ако мога да реша проблема по друг начин	50,0	51,2	55,2	46,3
Няма да платя в никакъв случай	20,5	20,8	20,7	16,7
Не знае/ Не отговорил	9,4	5,6	6,9	16,7
<i>Общо</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>
Случаи, в които през последната година респондентите не са успели да сключат сделка поради това че конкурент е платил подкуп или е използвал "връзки"	Брой заети в предприятието/ фирмата			
	До 10	От 11 до 50	От 51 до 100	Над 100
Във всички случаи	2,1	-	3,4	3,7
В повечето случаи	12,0	15,2	13,8	1,9
Само в отделни случаи	28,2	31,2	31,0	31,5
В нито един случай	43,2	36,0	31,0	31,5
Не знае/ Не отговорил	14,5	17,6	20,7	31,5
<i>Общо</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>
Отражение на отказа от плащане на подкуп върху бизнеса на респондентите	Брой заети в предприятието/ фирмата			
	До 10	От 11 до 50	От 51 до 100	Над 100
Отрази се позитивно	0,4	0,8	-	1,9
Отрази се негативно	20,5	19,2	24,1	13,0
Нямаше последици за бизнеса ми	10,3	8,8	20,7	13,0
Не са ми искали подкуп	52,1	43,2	44,8	50,0
Не съм отказвал да платя подкуп	3,0	11,2	3,4	-
Не знае/ не отговорил	13,7	16,8	6,9	22,2
<i>Общо</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>
Причини, поради които респондентите не са предприели никакви действия за разкриване/ изобличаване на корумпираното лице	Брой заети в предприятието/ фирмата			
	До 10	От 11 до 50	От 51 до 100	Над 100
Не зная къде и към кого да се обърна	1,3	1,7	-	-
Ще ми отнеме много време, което не мога да си позволя да загубя	19,7	13,3	8,3	23,5
С моите действия няма да постигна нищо	63,2	73,3	91,7	58,8
Страх ме е от негативни последствия	11,8	8,3	-	11,8
Друга причина	3,9	-	-	-
Не знае/ не отговорил	-	3,3	-	5,9
<i>Общо</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>

База: Всички респонденти